

Zenon Aleksandrowicz

Dwa zapomniane paszkwile

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 11/1/4, 604-606

1912

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MATERIAŁY.

Dwa zapomniane paszkwile.

W rękopisach biblioteki Akademii Umiejętności, Jagiellońskiej i Ossolińskich znalazłem dwa wiersze, których ścisła łączność ze znanym paszkwilem „Joannes Sarcasmus“ nie ulega wątpliwości. Świadczy o tem zarówno porządek i sposób, w jakim po sobie następują, jak i treść. Przepisywacze, świadomi jednolitości treści i tożsamości autora, nie tylko umieszczali je w bezpośrednim sąsiedztwie, lecz także pod wspólny podciągali napis. Wykaz połączeń unaoczni wzajemny stosunek danych utworów.

W rkp. Ak. Um. nr. 613. nie mają omawiane paszkwile wspólnego napisu, lecz następują po sobie bezpośrednio: k. 32. i 33. „Joannes Sarcasmus przeciw sukcesyi“, str. 34a „Przemowa“, str. 34a—35a wł.: „Same dzieło“; w rkp. A.U. nr. 615. znajdujemy „Przemowę“ i „Same dzieło“ bez odrębnych napisów pod wspólnym tytułem „Do Turskiego“ (str. 185—187), przyczem poprzedza „Przemowa“. W rkp. bibl. Jagiell. nr. 3.736. pojawia się na str. 301—302 „Przedmowa“ (napis nieco zmieniony), po niej na str. 302. umieszczono tytuł: „Przeciwko Turskiemu delatorowi z okoliczności wydanego przez niego pisma przeciwko sukcesyi tronu“, strona następna: 303. oraz dalsze zawierają „Joannes Sarcasmus przeciw sukcesyi“. W rkp. Ossolineum nr. 490. przytoczono na str. 7a „Przedmowę“ pod wspólnym tytułem: „Do piszących o elekcyi lub sukcesyi tronu polskiego, a mianowicie do Wojciecha Turskiego“, bezpośrednio zaś po niej „Joannes Sarcasmus“ bez osobnego napisu (t. zn. po ostatnim wierszu „Przedmowy“ motto: „Arma virumque cano — —“, poczem: „Biorę przed się rządowe napisać systema — —“); w rkp. Ossol. nr. 692. str. 60a—61b wł. oba utwory („Przedmowa“ i „Joannes“) z odrębnymi tytułami, lecz pod łącznym przywiedziono napisem: „Na rozmaite wiersze i pisma, które przeciw sukcesyi wyszły“. Tu również „Przedmowa“ zajmuje miejsce pierwsze.

Treść pamfletów przemawia za wspólnością autora, we wszystkich trzech przewijają się tesame motywy: wyszydzenie głupoty Turskiego, groźba zamknięcia go w domu obłąkanych.

Autorem „Joannes Sarcasmus“ jest według dzisiejszych zapamiętanych (Erzepki, Chrzanowski) Franciszek Zabłocki, jego zatem skarbnicę satyryczną wzbogacają dwa zapomniane wiersze.

Cytuję na podstawie rkp. A. U. nr. 615. w pisowni zmodernizowanej z pewnymi zmianami w interpunkcyi i poprawkami wedle rkp. A. U. nr. 613., z którego podaję tytuły.

P r z e m o w a.

Mówił ojciec do syna: „Głupcze opętany!
Czego ty się na wszystkie ludzi rzucasz stany?
Po co chcesz wielkich przygód, mogąc żyć w pokoju?“
„Ah! — rzekł syn — któryż goły boi się rozboju?“
„A jak cię do szpitala między głupich wsadzą?“¹⁾ 5.
„Dałby Bóg! tam przynajmniej wiem, że mi jeść dadzą“²⁾.

S a m e d z i e ł o.

Ej Turski, ty marudo³⁾, śledzienniku, zrędo!⁴⁾
Pókiż cię czytać, słuchać i żałować będą?
Co ci jest, poskarż się nam. Jeżeli w tobie cnota
Takie sprawia targanie i na wszystkich miota? 10.
Dla Boga! pofolguj jej. — Z jednej tylko przerwy
Osłabione swój mogą odzyskać ton nerwy.
Jeżeli rozum? Mój Turski, skoro się cięciwa
Przez długie wyprężenie samą pracą zrywa, 15.
Skoro w lampie, gdy ogniem ustawnym goreje,
Też, które ogień żywią, schną z czasem oleje,
Toć i twoja, choćby głowa była z stali,
Gdy się tak będzie palić, nareszcie przepali.
Jeżeli złość? Przypuściwszy hipotezmy⁵⁾ taką,
Pozwolisz, że się będę domyślać dwojako. 20.
Przyczyna jej fizyczna, spytam, czy moralna?
To jedno: drugie, za cóż złość tak generalna?
Moralnych przyczyn dojść mi niepodobna prawie:
Może masz tamę w szczęściu, może trudność w sławie?
Może na twój charakter, rozum, splin poważny 25.
Nie chciał ci ojciec jaki dać córki posażnej?
Sróżże się na to wszystko, lecz wogóle za co
Dobrzy z złemi zarówno w zdaniach twoich tracą?

¹⁾ Por. »Joannes Sarcasmus« w. 81. i 82. ²⁾ Por. »Przemowę« z »Przedmową« w broszurze Turskiego: »Myśli o kró'ach, o sukcesyi, o przeszłym i przyszłym rządzie«, Warszawa 1790. ³⁾ Por. »Pisma Franciszka Zabłockiego« (zebrał i wydał dr. Bol. Erzepki. Poznań 1903.) str. 218. w. 13., st. 336. w. 22. ⁴⁾ Ibid. str. 149. w. 109., str. 271. w. 13. ⁵⁾ Według rkp. nr. 613., rkp. nr. 615: »Pozwoliwszy hipotezę«.

- Co do przyczyn fizycznych — Polak niedogodny
I zły wtenczas najbardziej, mówią, gdy jest głodny. 30.
Że nie ten twój przypadek, że masz z siebie dosyć,
Wiem stąd, że i dziękować i nie lubisz prosić.⁶⁾
Co większa, tchnąć wolnością, żebyś nie był dłużny,
Któraś brał z łaski króla, zrzekłeś się jałmużny.⁷⁾
Inaczejbyś też nie mógł, cenzorski Katonie!⁸⁾ 35.
Święte głowy królewskie wytknąć przez łby słońce,⁹⁾
Przez hydry¹⁰⁾ i przez jakieś, nie wiem, pelikany,¹¹⁾
Nie radziłbyś ołowiu chwycić się na pany.¹²⁾
Jakaż więc twoich satyr i złości pobudka?
Jeżeli bierzesz za swój wzór Tymona odludka,¹³⁾ 40.
Wyjdźże, jak on, na rynek i przemów: „Polacy!
Jeżeli z was, których wszystkich nie cierpię, są tacy,
Coby się wieszać chcieli, niechajże się spieszą,
Niech na moich figowych drzewach się powieszą,
Bo je wkrótce mam wyciąć“. W tym razie, któż to wie, 45.
Może się jaki głupiec twej da zwieść wymowie,
Już więc sobie dogodzisz: gdyby zaś ci,¹⁴⁾ może
Oburzeni na takie twe serce raroże,
Rzucili się na ciebie, wiesz co cię okupi?
Oto litość powszechna, oto to, żeś głupi:¹⁵⁾ 50.
Zamkną cię¹⁶⁾ i nic więcej, lecz żeby krwi twojej
Ktoś pragnął, niech się tego mój cenzor nie boi,
Niech na nią nie wyzywa, niech sobie nie wróży,
By jego zwłoki jakiś oznaczał gład duży,
Jak tego szwajcarskiego zdobi grób Katona.¹⁷⁾ 5
Nie dla ciebie to taka, mój Turski, mamona!

Zenon Aleksandrowicz.

List K. Gaszyńskiego do L. Siemińskiego.

Dla skompletowania „Korespondencji K. Gaszyńskiego do L. Siemińskiego“, wydanej przez St. Kossowskiego z rkp. bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie — po raz pierwszy w dodatku lite-

⁶⁾ Por. »Pisma Franciszka Zabłockiego« str. 371. w. 35. ⁷⁾ T. j. pensyi, wrobionej mu przez ks. Michała Poniatowskiego. ⁸⁾ Turski był delatorem w procesie A. Pinińskiego.

⁹⁾ Por. Turski o. c. str. 21. ¹⁰⁾ Ib d. str. 13. ¹¹⁾ Ibid. str. 21. ¹²⁾ Ibid. str. 28. ¹³⁾ Tymon Ateńczyk, słynny mizantrop, współczesny Sokratesowi. ¹⁴⁾ Rkp. co. ¹⁵⁾ Por. Joannes Sarcasmus w. 81. ¹⁶⁾ Ibid. w. 82. ¹⁷⁾ Motto dziełka Turskiego (»Myśli o królach«) zawiera napis łaciński, umieszczony na grobie »szwajcarskiego Katona, który za wolność zginął przez miecz katowski«. Odnosi się to prawdopodobnie do jednego z obrońców Genewy przeciw zaborczej polityce książąt sabaudzkich. (Pierwsza ćwierć XVI. w. Leverrier, Bertheliet).